

De houtwallen in het landschapsonderzoek van Enschede

R. L. Voortman

1 Inleiding

Houtwallen zijn kenmerkend voor het grootste deel van het buitengebied van de gemeente Enschede. De totaallengte van lijnvormige houtopstanden bedraagt binnen deze gemeente ongeveer 250 kilometer. In de tijd dat deze houtopstanden zijn aangelegd hadden ze een duidelijke functie binnen het agrarisch bedrijf. Ze werden juist aangelegd vanwege de bedrijfsvoering en hun economische voordelen. Echter in recente tijden zijn een aantal functies van de houtwallen verloren gegaan. Indien er nog van direct financiële voordelen sprake is voor de agrarische bedrijfsproductie dan zijn deze niet duidelijk en moeilijk aantoonbaar. Hoewel de Twentse boer gehecht is aan zijn houtwallen en het landschap waarin hij woont en werkt en waarmee hij grote verbondenheid voelt, vindt hij nu dat een voor hem ongunstig liggende houtwal best mag verdwijnen. Argumenten voor verwijdering van houtopstanden zijn meestal de schade (opbrengstverlaging) aan het gewas in de nabijheid van de houtopstand en de belemmerende werking met betrekking tot de inzet van grote machines.

Aanvragen van kap- en rooivergunningen werden tot nu toe zonder een duidelijke afweging door de gemeentelijke overheid behandeld. Wel was reeds in 1972 een "Werkgroep Houtwallen" opgericht, bestaande uit vertegenwoordigers van de verschillende belangengroeperingen en ambtenaren. Doel was, de problematiek van het houtwallenbeheer te bestuderen. De strijdigheid tussen de belangen van de landbouw en de natuur- en landschapsbescherming was hiermee onderkend evenals het belang van overleg. Deze werkgroep kwam met het voorstel om een onderzoek betreffende de houtwallen te laten instellen. De gemeenteraad heeft hiervoor een krediet verstrekt en vanuit het ITC*) in Enschede werd het onderzoek verricht in het kader van het samenwer-

Summary

In the rural part of the municipality of Enschede a survey of several aspects of the landscape is conducted. Shelterbelts are an important landscape feature in this area and they are considered particularly. Features of woody vegetations, heathlands and visual qualities of the landscape are investigated and mapped. Other existing information in the form of maps of geology, soils and infrastructure is collected and used.

All maps are stored in a computer on a grid-square base. Size of a gridcell is 250 x 250 m. The computer serves as a permanent data-base and offers several possibilities of data processing (information extraction, comparing maps, etc.). Recent changes in the landscape can be incorporated in the information system. Thus, computer output gives always up-to-date maps, which is essential for land use planning.

Economic aspects of the presence of shelterbelts from the farmers point of view are evaluated. It was found that only in a very dense pattern shelterbelts are disadvantageous from the point of view of agricultural management and production. Possible policy measures and decisionmaking factors concerning shelterbelts are given.

kingsproject van het ITC en de gemeente. Onlangs is hierover een verslag verschenen (Voortman, 1977). Hier volgt een samenvatting van de aspecten welke betrekking hebben op de houtwallen problematiek.

2 Doelstellingen

Als belangrijkste doelstellingen van het onderzoek werden geformuleerd:

- 1 het verzamelen van gegevens over de houtwallen en het op basis hiervan evalueren van de houtwallen
- 2 het ontwikkelen van een geschikte klassificatie- en verwerkingsmethode voor het biologisch en landschappelijk waarderen van houtwallen;

*) ITC staat voor: Internationaal Instituut voor Luchtkartering en Aardkunde.

Een gave houtwal van voedselarm en droog karakter met veel mossen en schapegras.

3 het verzamelen en analyseren van documentatie- en argumentatiemateriaal betrekking hebbend op de economische aspecten van houtwallen, speciaal in verband met het "voor-en-tegen" vanuit agrarisch oogpunt.

Aan de hand van het ult te voeren onderzoek zou dan bepaald kunnen worden:

- 1 waar eventueel houtwallen gerooid kunnen worden;
- 2 waar houtwallen gehandhaafd moeten worden, eventueel met instelling van een kostenbijdragestelsel;
- 3 waar het vanuit landschappelijk oogpunt gewenst is nieuwe houtwallen aan te leggen.

De uitkomsten zouden gebruikt moeten worden als uitgangspunt voor agrarische ontwikkelingsmogelijkheden c.q. het behouden en beheren van houtwallen (periodieke velling, overname van beheer en onderhoud of eigendom, tegemoetkomingen voor onderhoud, etc.). De kapverordening zou op basis hiervan gehanteerd moeten worden. De verkregen resultaten zouden tevens tezamen met een te formuleren beleid kunnen uitmonden in een landschapsstructuurplan, een programma voor de meest gewenste ontwikkeling van het landschap. (vgl. Buurman en Plebenga, 1975).

Reeds in de beginfase van het onderzoek (het overleg over de doelen), is de vraag opgeworpen of het wel zinvol zou zijn om uitsluitend naar houtwallen te kijken. Uiteindelijk leek het beter om tegelijk ook aandacht te besteden aan andere houtopstanden,

heiden en tevens aan de visuele kenmerken van het landschap waarin de houtwal een grote rol speelt. Verder zou zoveel mogelijk informatie betreffende andere landschapselementen kunnen worden verzameld (bodem, geologie, fauna, infrastructuur, etc.).

3 Verzamelde gegevens (doelstellingen 1 en 2)

Verspreiding, kwantiteit en kwaliteiten van houtwallen zijn vastgesteld in de vorm van een kaart. Deze kwam tot stand door stereoscopische interpretatie van "false colour" luchtfoto's (diapositieven van schaal 1:5.400) en door veldwerk. In het veld zijn alle houtwallen bezocht en naar de verschillende hiërarchie te noemen kwaliteiten geklassificeerd.

Er is onderscheid gemaakt tussen houtwallen *sensu stricto* (d.w.z. op een wal gelegen houtopstanden), beplantingsstroken en bomenrijen. Een verdere onderverdeling is gemaakt op basis van de *soortensamenstelling der vegetatie*. De bomenrijen zijn onderverdeeld naar de vochtminnendheid der samenstellende boomsoorten. De wallen en stroken zijn op basis van de ondergroei benoemd met het classificatiesysteem voor loofbossen van Westhoff en Den Held (1969). In het veld bleek dat een verdere onderverdeling mogelijk was naar de mate van voorkomen van stikstofindicatoren. Indien uitsluitend bosplanten voorkwamen zijn de houtwallen gaaf genoemd. Indien stikstofindicatoren met grote bedekking in de kruidlaag voorkwamen zijn ze als verruigd aangeduid.

Cultuurhistorische aspecten anders dan genoemd verschil tussen wallen, stroken en bomenrijen zijn in het onderzoek niet aan bod gekomen. De Dienst Beplantingen van de gemeente Enschede heeft hier ondertussen aandacht aan besteed. Daarbij zijn onder andere bijzondere typen houtwallen zoals "landwieren" in kaart gebracht.

Visuele aspecten van houtwallen in het landschap zijn benaderd door een kaart van het landschap naar visuele kenmerken te maken met de methode van Van der Ham en Iding (1971). Onderzoek is nog gaande met betrekking tot het evalueren van de visuele ruimtekarakteristiek binnen de verschillende landschappen zoals gedefinieerd op basis van een integratie van geomorfologie, geologie, bodem en vegetatie.

Ondertussen is door de Dienst Beplantingen ook de *onderhoudstoestand* van de lijnvormige houtopstanden geïnventariseerd.

4 Opslag van gegevens (doelstelling 2)

Er is een vierkantennet van 250 meter x 250 meter over alle kaarten aangebracht. Aan de verschillende kaarten ontleende gegevens zijn per vierkant in een *computergeheugen* vastgelegd. Indien er iets verandert in het landschap, dan kan deze verandering in het geheugen worden vastgelegd. De computer kan daardoor steeds kaarten produceren die de meest recente situatie weergeven. De computer heeft verder het voordeel dat vrij snel over grote gebieden verschillende bewerkingen van gegevens voor plan-

ningsdoeleinden kunnen worden uitgevoerd. Verder vormen de vierkanten een kunstmatig aangebrachte oppervlakte-eenheden, die kwantitatief vergelijken van vierkanten in verschillende gebieden en van verschillende momentopnamen van hetzelfde gebied mogelijk maakt.

Van alle houtwallen zijn de eigenschappen en de lengte per vierkant ingevoerd in het computergeheugen. Een aantal mogelijkheden van computerbewerkingen en voorbeelden van computerkaarten zijn gegeven in het rapport. (Voortman 1977).

5 Financiële aspecten (doelstelling 3)

Vanuit het standpunt van een rendabele agrarische bedrijfsvoering worden lijnvormige houtopstanden overwegend negatief beoordeeld. Terecht vindt de boer, dat indien het handhaven van houtwallen negatieve financiële consequenties heeft, deze niet eenzijdig afgewenteld kunnen worden.

Belemmeringen in de agrarische bedrijfsvoering

Om arbeidstijd te besparen wordt kapitaal geïnvesteerd in mechanisatie; dit vraagt om grotere kavels. Houtwallen zijn een sta-in-de-weg voor schaalvergroting. Grasland is de dominerende vorm van bodemgebruik in Enschede en het LEI (1976) geeft aan dat de gewenste kavelgrootte voor grasland 3 à 4 hectare is. Nu blijkt uit een voorlopige schatting dat in slechts 5 à 10 procent van het buitengebied van Enschede de ruimten tussen houtwallen en bosran-

Een gave houtwal van voedselrijk karakter met schaafstro, kilmop en mel-doorn.

den kleiner zijn dan 3 hectare. Verder bleek bij een steekproef in een kleinschalig gebied dat bijna alle houtwallen op eigendomsgrenzen liggen. Dit betekent dat verwijdering van de houtopstanden zonder herverkaveling niet leidt tot grotere kavels. Alhoewel Enschede landelijk gezien, erg veel houtwallen heeft lijken deze niet de grootste belemmering tot schaalvergroting te zijn. Een voorbeeld van een gebied waar wel degelijk belemmeringen optreden wordt gegeven door Asjes (1977). Hij noemt zijn proefbedrijf terecht niet maatgevend voor Twente. Een houtwallen dichtheid als op dit proefbedrijf wordt op minder dan 1% van het Enschedese gebied aangetroffen en 90% van het Enschedese gebied heeft minder dan de helft van het aantal meters houtwal vergeleken met genoemd proefbedrijf.

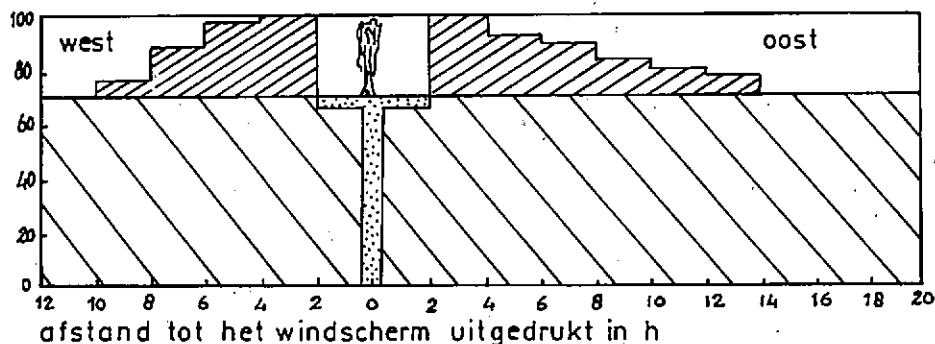
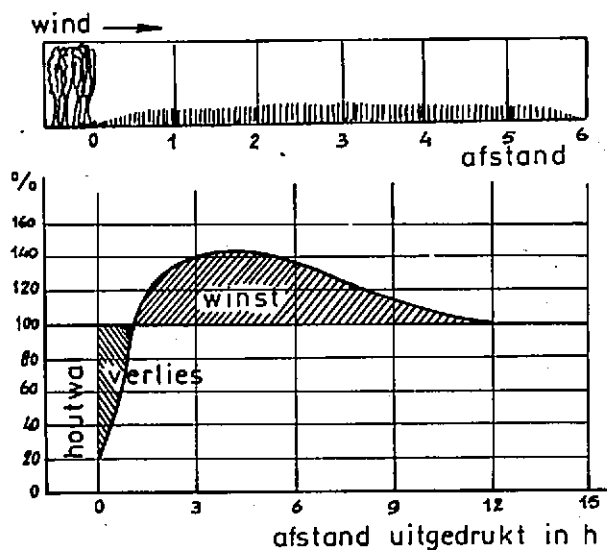
Ongeacht de dichtheid van het houtwallenpatroon treden door de aanwezigheid van houtopstanden wel enige kostenbepalende belemmeringen op:

- extra bewerkingskosten, bijvoorbeeld door een langere droogperiode (Door de huidige landbouwpraktijk, waarbij nog weinig echt droog hooi wordt gewonnen, is dit aspect minder relevant dan enige jaren geleden)
- kosten van het houtwallenonderhoud (opsnoeien, terugzetten),
- landverlies
- vermindering van opbrengsten. Hierop zal hieronder nader worden ingegaan.

Agrarische produktie

Opbrengstvermindering in de nabijheid van houtopstanden zijn een voor ieder waarneembaar verschijnsel. Onderzoek in vele landen heeft echter uitgewezen dat er op enige afstand van de beschutten de beplanting meer opbrengst wordt behaald dan op vergelijkbare niet beschutte plaatsen (vgl. Bätjer, e.a. 1967; Gerritsen, 1973; Guyot, 1963; PPD van Drente, 1955; Van der Linde, 1963; Van Rhee, 1959; Van Weelderden, 1965). De grafieken van deze onderzoeken die zowel opbrengstverminderingen als meeropbrengsten weergeven tonen een grote mate van overeenkomst. Steeds ook wordt vermeld dat het effect van houtwallen varieert met hun oriëntatie en dat het ook afhangt van de weerkenmerken die het groeiselsoen in een bepaald jaar heeft. Belangrijke variable is de hoogte (h) van het beschutten element.

Samenvattend kan gezegd worden, dat vanaf de houtwal tot $1\frac{1}{2}$ à 2 h oogstderiving optreedt, en dat tussen $1\frac{1}{2}$ à 2 h en 7 à 12 h sterke oogstvermeerdering plaatsvindt. In een aantal onderzoeken werd tot ± 30 h nog steeds een opbrengstverhoging geconstateerd. Deze verhoging wordt aan loef- en lijzijde van de wal gevonden, maar zij strekt zich aan de lij-

 opbrengst v/h onbeschutte veld
  meeropbrengst door beschutting
  verlies aan opbrengst

Voor verklaring van de grafieken: zie de tekst onder "Agrarische produktie".

zijde van de meest voorkomende windrichting iets verder uit dan aan de loefzijde.

Oogstvermeerderingen zullen het hoogst zijn in koude, windêrige en droge seizoenen en het laagst in natte seizoenen, hoewel dan nog steeds oogstvermeerdering optreedt vanwege relatief hogere temperaturen in de beschutte toestand. Asjes (1977) onderkent ook de positieve effecten die houtwallen kunnen hebben op de opbrengst. Hij stelt echter dat dat niet geldt voor Twente, omdat het gebied geen regelmatig optredende te hoge windsnelheden heeft. Met de oorzaken daarvan houdt hij zich niet bezig. Het lijkt echter dat dit juist verband houdt met het rijkelijk aanwezigge boomte. Verder werd in het relatief *windarme* Noord-Limburg, op zandgronden, bij rogge in beschutting, in drie opeenvolgende jaren meeropbrengsten van 4.0%, 6.4% en 9.4% ten opzichte van niet beschutte gewassen geconstateerd (Van Rhee, 1959). Deze cijfers zijn nog een onderschatting omdat bij het gekozen referentiepunt, 10 h, de opbrengstgrafieken nog steeds dalen (Van der Linde, 1963). Meeropbrengsten als gevolg van beschutting lijken dus ook in Twente zeer aannemelijk.

Met behulp van de grafieken die opbrengst verla- gingen en verhogingen geven en gegevens over de kosten van houtwallen (Volthe-De Lutte, 1971; Reinds en Van Hemert, 1975), kan het saldo worden opgemaakt. Het bleek dat bij *een niet al te dicht pa- troon* van houtwallen de opbrengstvermindering in de nabijheid van de wal meer dan gecompenseerd wordt door de opbrengstvermeerderingen op enige afstand van de houtwal. Het bleek dat zelfs de ande- re, eerdergenoemde, kosten van houtwallen ruim gecompenseerd worden. Eveneens kan berekend worden bij welke houtwallendichtheid de opbrengst- vermeerdering de kosten niet meer compenseert. Dit is weer afhankelijk van de hoogte van de bomen en bedraagt ± 12 h. In Enschede hebben regelmatig onderhouden houtwallen een hoogte van 7 meter en houtwallen met achterstallig onderhoud kunnen wel 10 meter hoog zijn. Globaal gezien kan men dus zeg- gen, dat er van reële schade sprake is indien hout- wallen dichter op elkaar staan dan ± 100 meter. De oriëntatie is verder erg belangrijk; noord-zuid ge- legen houtwallen zijn als regel veel minder schadelijk dan oost-west gelegen houtwallen.

6 Beleid

Uit het voorgaande zal duidelijk zijn dat het voor het opstellen van een beleid noodzakelijk is dit te diffe- rentiëren naar de dichtheid van het patroon van de houtwallen. Allereerst zal men een algemeen beleid ten aanzien van houtwallen moeten formuleren.

Moeten alle houtwallen blijven, of moet daar waar schade aantoonbaar is steeds tot rooien overgegaan worden, of moet er een andere vorm van beleid ko- men? Aan de formulering van dit beleid wordt op dit moment in Enschede gewerkt. Indien een keer geko- zen is, dienen die maatregelen te worden uitgevoerd die tot de gewenste situatie leiden. Hieronder zullen een aantal mogelijke maatregelen opgesomd wor- den, gerangschikt naar toenemende dichtheid van het houtwallenpatroon.

- 1 geen maatregelen, er zijn geen houtwallen
- 2 geen maatregelen, boer onderhoudt de houtwal- len zelf
- 3 de overheid vergoedt de kosten van het houtwal- len onderhoud, of de overheid neemt het onderhoud zelf ter hand*), of men gaat over tot rooien waarbij de situatie van 1 of 2 ontstaat (het is ook mogelijk om houtwallen op ongunstige plaatsen te verwijderen en op minder ongunstige plaatsen nieuwe aan te plan- ten)
- 4 de boer krijgt een toelage uit een kostenbijdra- ge-stelsel (inclusief onderhoudskosten of exclusief, waarbij de overheid zelf het onderhoud ter hand neemt), of men gaat over tot het rooien waarbij de si- tuatie van 1 of 2 ontstaat
- 5 als 4, maar zeer kleine percelen land worden door de overheid aangekocht.

Indien voor een bepaald gebied besloten wordt een aantal houtwallen te rooien, zal men moeten na- gaan welke gerooid kunnen worden. Hieronder zul- len een aantal argumenten aangegeven worden die meespelen in de overwegingen, om individuele hout- wallen te rooien, alsook een aantal om ze te handha- ven, dan wel aan te leggen.

6.1 Argumenten om houtwallen te rooien

- Rooien heeft meer opbrengsten tot gevolg door vergroting van tussenliggende ruimten in een dicht houtwallenpatroon
- De houtwal ligt binnen een kavel, rooien geeft mogelijkheden tot schaalvergroting
- Vanuit landschappelijk oogpunt is rooien ge- wenst, bijvoorbeeld doordat een uitzichtspunt ont- staat
- De betrokken boer(en) wil(len) tot rooien over- gaan, en heeft (hebben) daar goede argumenten voor
- In het algemeen: de houtwal voldoet aan geen of te weinig van de maatstaven ze te handhaven

*) Asjes (1977) geeft een evaluatie van een aantal moge- lijkheden voor landschapsonderhoud door de overheid.

Een verruigde houtwal met veel echte witbol en braam.

6.2 Argumenten om houtwallen te handhaven

6.2.1 Ruimtelijke aspecten

- 1 Markering van topografische verscheidenheid
  - a langs wegen
  - b langs beken en waterlopen
  - c langs essen (eszoombeplanting)
  - d omlijsting bebouwing en erven
- 2 Versterking van het landschappelijk karakter:
  - a ondersteuning van de specifieke ruimte-karakteristiek
  - b beperking van de visuele verstedelijking
  - c beperking van de visuele invloed van bijv. hoogspanningsleidingen e.d.

6.2.2 Cultuur-historische aspecten

- directe betekenis: b.v. landweren
- indirecte betekenis: nabij oude erven, kerkepaden, wegen en essen; in het algemeen waar sprake is van samenhang met - en versterking van - cultuurhistorische monumenten

6.2.3 Ecologische en natuurbehoudsaspecten

De houtwal heeft een hoge natuurbehoudswaarde bijv. wegens:

- zeldzaamheid
- gaafheid
- diversiteit

- ouderdom
- samenhang (de wisselwerking tussen abiotische en biotische elementen)

6.2.4 Esthetische aspecten

Is géén van bovengenoemde factoren reden voor handhaving van een bepaalde houtwal, dan kan een esthetisch motief daartoe leiden. De waardering is dan subjectief.

6.3 Argumenten om houtwallen aan te leggen

In het algemeen dient de aan te leggen houtwal na aanleg aan één of meer van de bovenstaande argumenten voor het handhaven van houtwallen te beantwoorden (zie II). Een voorbeeld zou de aanleg van zo'n wal aan de oostzijde van de Tweekeler es kunnen zijn. Na aanleg zou deze houtwal een eszoombeplanting vormen en tevens de visuele invloed van het industrieterrein over de gehele es beperken.

Indien ergens tot het roelen van een aantal houtwallen wordt besloten, spelen dus vele argumenten een rol. Hier dient een zeer zorgvuldige afweging plaats te vinden. Duidelijk moet aangetoond kunnen worden dat roelen voordelen oplevert, dan wel een aantal nadelen wegneemt.

7 Conclusies

Belemmeringen voor schaalvergroting als gevolg

van de aanwezigheid van houtwallen en heggen komen slechts in zeer gering oppervlak van Nederland voor. Onafhankelijk van de dichtheid van het houtwallenpatroon brengt de aanwezigheid van houtwallen enige kosten (landverlies, extra bewerkingen, onderhoud) met zich mee, die echter ruimschoots gecompenseerd worden door meeropbrengsten als gevolg van beschutting. Alleen bij zeer dichte houtwallenpatronen krijgen de kosten binnen het boerenbedrijf gezien de overhand. Indien men in het belang van de samenleving als geheel besluit om in die gebieden de houtwallen toch te handhaven dan zal men de financiële consequenties van dat handhaven aan de boer moeten vergoeden. Een breed scala van beleidsmogelijkheden, afhankelijk van de dichtheid van het houtwallenpatroon, is daarvoor aanwezig.

8 Literatuur

- Asjes, J. P. 1977. Kosten en beheersaspecten van het handhaven van houtwallen. Doktoraalscriptie Cultuurtechniek. Recreatieschappen Overijssel.
- Bätjer, D. e.a. 1967. Windschutz in der Landwirtschaft, Teil 1: Ergebnisse von Untersuchungen in der Wesermarsch. Aktuelle Fragen des Landbaues 2: 11-119.
- Buurman, N. en Tj. H. Piebenga, 1975. Nota Landschapsstructuurplan. Soc. en Statistisch bureau, Enschede.
- Garritsen, A. 1973. Heggen en houtwallen, biologische betekenis en biologische effecten op het aangrenzende kultuurland. Literatuurstudie toegepaste ecologie, RU Utrecht.
- Guyot, G. 1963. Les Brises-vent; Modification des microclimats et amélioration de la production agricole. Ann. agron. 14 (4): 429-488.
- Ham, R. J. I. M. van der, en J. A. M. E. Iding, 1971. De landschapstypologie naar visuele kenmerken; methodiek en gebruik. LH Wageningen.
- Landbouw-Economisch Instituut 1976. De positie van de land- en tuinbouw in Twente nu en in de toekomst.
- Linde, R. J. van der. 1963. De invloed van beschutting op de opbrengst van land- en tuinbouwgewassen in Nederland. Landbouwkundig Tijdschrift 75: 964-983.
- Provinciale Planologische Dienst van Drenthe. 1955. De betekenis van de houtwallen. Assen.
- Reinds, G. H., en A. K. van Hemert. 1975. Bedrijfseconomische gevolgen van beperkingen op de exploitatie-mogelijkheden van grasland in natuurgebieden. Nota 842, ICW, Wageningen.
- Rhee, J. A. van. 1959. Windbeschutting van cultuurgewassen vooral onderzocht aan fruit. Mededelingen 43/1959 Ibbon, Arnhem.
- Volthe-De Lutte (Studiegroep). 1971. Landinrichting Volthe-De Lutte, Verkenning, Analyse, Modellen. LH/ICW, Wageningen.
- Voortman, R. L. 1977. Buitengebied Gemeente Enschede. Een methode voor de inventarisatie, opslag en verwerking van landschapsgegevens. Deelrapport ELISE 1.2. ITC en Dienst Beplantingen der Gemeente Enschede.
- Weelder, A. H. W. van. 1965. Heggen, houtwallen, en windschermen; Biologische en houtteeltkundige aspecten, Wageningen.
- Westhoff, V., en A. J. den Held. 1969. Plantengemeenschappen in Nederland. Thieme, Zutphen.

Onderhoudsexperiment in Drenthe

Boerderij - 61 (1977) - no. 51 (19-24 september)

In de Drentse gemeenten Norg en Roden wordt begonnen met het verbeteren van houtwallen en kleine natuurterreintjes. Boeren kunnen hiervoor gratis mankracht toegewezen krijgen. Het is een proefproject van het provinciaal bestuur dat voorlopig een jaar werk moet bieden aan 12 man. De provincie wil het echter tot de hele provincie uitbreiden en voortzetten. Om de behoefte te inventariseren wordt daarom aan Drentse agrariërs verzocht te melden bij het provinciehuis te Assen of ook zij gebruik willen maken van deze service.

Het geld hiervoor, f 3,5 miljoen voor dit eerste jaar, komt uit de rijkssubsidiepot voor E-werken (eenvoudig werk voor oudere werklozen).

In de eventuele meerkosten draagt de provincie 75 procent bij, de betrokken gemeente 25 procent. Aan de proef werken behalve de gemeenten ook Staatsbosbeheer en het Landbouwschap mee.

De keus is in de eerste plaats gevallen op Norg en Roden omdat daar nogal sprake is van achterstallig onderhoud aan houtwallen, heide, bosjes en venetjes, veelal particulier bezit.

In de gemeente Norg gaat het om boswallen langs enkele zandwegen waar zo'n 15 tot 20 jaar niets aan is gedaan. De betrokken ingelanden zijn bereid mee te werken.

Zij krijgen de mankracht gratis. Ze moeten echter wel zorgen voor de nodige afrasteringspalen met wat daarbij hoort, alsmede inplantmateriaal.

In Roden gaat het om enkele verspreid liggende terreintjes. De provincie stelt dat opknappen overigens geen zin heeft als er geen vervolg is. De aanpak vereist een meerjarenplanning. Van belang hiervoor is dat het Rijk blijft meewerken door geld beschikbaar te stellen. Daarom kunnen particulieren die belangstelling hebben voor zo'n onderhoudsbeurt zich bij de provincie aanmelden. Er dient per gemeente wel een werkenbestand voor ten minste een jaar voorradig te zijn.